

ANALIZA STRATEGIILOR MARITIME ALE NATO ȘI UE

ANALYSIS OF NATO AND EU MARITIME STRATEGIES

ANALYSE DES STRATÉGIES MARITIMES DE L'OTAN ET DE L'UE

Cpt.cdor.drd. Valentin - Cătălin VLAD*

În contextul actualizării sau inițializării strategiilor maritime ale NATO sau ale Uniunii Europene, asigurarea, menținerea și promovarea securității, stabilității și prosperității spațiului maritim euroatlantic trebuie să ocupe prim-planul procesului de eficientizare și armonizare a securității maritime transatlantice prin prisma faptului că Alianța și Uniunea și-au asumat valori și interese similare și vizează același spațiu maritim vital – spațiul maritim euroatlantic.

În acest sens, analiza strategiilor maritime ale NATO și Uniunii Europene reprezintă elementul cheie al înțelegerii viziunii, nivelului de ambiție și intereselor promovate de cele două organizații în scopul determinării elementelor de convergență pe care să poată fi clădit un curs de acțiune complementar, în sprijinul asigurării securității maritime euroatlantice.

In the context of the upgrading or initiation of NATO or European Union's maritime strategies, ensuring, maintaining and promoting the security, stability and prosperity of the Euroatlantic maritime space must be at the forefront of the process of streamlining and harmonizing transatlantic maritime security due to the fact that the Alliance and the Union have assumed similar values and interests and have targeted the same vital maritime space - the Euro-Atlantic maritime space.

In this respect, the analysis of NATO and the European Union's maritime strategies is the key element of understanding the vision, ambition and interest of the two organizations in order to determine the convergence elements on which a complementary action course to support maritime security euro-Atlantic.

Dans le contexte de l'actualisation ou de l'initialisation des stratégies maritimes de l'OTAN ou de l'Union européenne, la nécessité d'assurer, de maintenir et de promouvoir la sécurité, la stabilité et la prospérité de l'espace maritime euro-atlantique doit s'imposer dans le processus d'harmonisation et de rendre plus efficace la sécurité maritime transatlantique, compte tenu du fait que l'Alliance et l'Union partagent des valeurs et des intérêts similaires et visent le même espace maritime vital – l'espace maritime euro-atlantique.

À cet égard, l'analyse des stratégies maritimes de l'OTAN et de l'Union européenne constitue l'élément essentiel pour comprendre la vision, l'ambition et les intérêts de ces organisations afin de déterminer les éléments de convergence sur lesquels un plan d'action complémentaire pourrait être adopté à l'appui de la sécurité maritime euro-atlantique.

Cuvinte-cheie: securitate maritimă euroatlantică; strategii de securitate maritimă; cooperare regională.

Keywords: Euroatlantic maritime security; maritime security strategies; regional cooperation.

Mots-clés: sécurité maritime euro-atlantique; stratégies de sécurité maritime; coopération régionale.

Evoluția mediului de securitate global din ultimii ani a fost determinată de o accentuare a provocărilor și amenințărilor venite în special din spațiul maritim, drept pentru care comunitatea euroatlantică și-a reevaluat și și-a declarat prioritățile și interesele de securitate maritimă prin intermediul propriilor strategii maritime de securitate.

În acest sens, doamna Federica Mogherini (Înalt Reprezentant pentru politica externă de securitate al UE) afirma faptul că EUMSS este modalitatea prin care Uniunea Europeană „și reafirmă rolul de furnizor global de securitate maritimă, promovând cooperarea, multilateralismul maritim și dreptul maritim în directă corelație cu prioritățile indicate de Strategia Globală a UE”¹.

Prin *Strategia Maritimă Aliată (AMS)* și *Strategia Maritimă a Uniunii Europene (EUMSS)*, NATO și UE au vizat, pe de o parte, să contracareze amenințări la adresa securității maritime

*Statul Major al Forțelor Navale
e-mail: valentin.vlad@navy.ro

euroatlantice și internaționale, precum migrația ilegală, pirateria, criminalitatea transfrontalieră, terorismul, traficul de armament și de materiale interzise, iar pe de altă parte, să fructifice credibilitatea și legitimitatea, dobândite ca urmare a recunoașterii acordate de Organizația Națiunilor Unite (ONU) pentru contribuția determinantă la reușita principalelor operații sau acțiuni desfășurate în ultimii ani, pentru asigurarea securității maritime internaționale în Marea Mediterană, în Marea Egee sau în Golful Aden – operațiile ”Ocean Shield” (OOS), ”Atalanta”, ”Unified Protector” (OUP), ”Sophia”, ”Active Endeavour” (OAE) / ”Sea Guardian” (OSG) sau Acțiunea pentru Combaterea Migrației Ilegale din Marea Egee (AEG).

Fundamentele strategiilor maritime euroatlantice

Sub deviza că „marea contează”², UE și-a elaborat și și-a adoptat, în premieră, în anul 2014, Strategia Maritimă de Securitate a Uniunii Europene (EUMSS)³, centrată, în principal, pe asigurarea securității maritime proprii, dar mai ales pe promovarea și valorificarea statutului de actor relevant pentru securitatea regională și internațională, în baza legitimității oferite de cadrul legal internațional.

EUMSS are drept curs de acțiune inițierea și dezvoltarea cooperării în domeniul securității maritime cu principalii actori internaționali, într-o abordare cuprinzătoare interinstituțională și multidomeniu, la nivelul principalelor bazine din spațiul maritim european – Marea Baltică, Marea Neagră, Marea Mediterană, Marea Nordului, Oceanul Atlantic, apele arctice și internaționale.

Focalizarea regională a EUMSS subscie teoriei lui Taylor⁴, de evitare a globalizării unei comunități de securitate, drept pentru care se poate spune că strategia are un fundament conceptual care să-i permită să poată fi pusă în aplicare eficient pe cele patru direcții definite de abordarea interinstituțională, integritatea funcțională, respectul pentru reguli și principii și multilateralismul maritim.

Prin cele patru direcții de acțiune, Uniunea Europeană își propune să-și angajeze și să-și relaționeze credibil și legitim toate structurile militare și civile într-un efort comun, propriu și internațional, pentru asigurarea securității maritime proprii și internaționale.

Astfel, multilateralismul cooperării maritime de securitate cu actori internaționali relevanți (NATO, ONU, Organizația Maritimă Internațională – IMO) se completează reciproc cu integritatea funcțională care asigură afirmarea și impunerea drepturilor și jurisdicției oferite Uniunii de cadrul legislativ internațional.

Ca urmare a prevederilor Conceptului Strategic Aliat⁵, NATO își adoptă, la 18 martie 2011, propria Strategie Maritimă Aliată (AMS)⁶, cu scopul de a securiza spațiul maritim euroatlantic prin cooperare interinstituțională și multidomeniu cu actorii relevanți regionali și internaționali, în condiții de deplină legitimitate.

Ca și în cazul Uniunii, NATO, în calitatea sa de promovatoare a valorilor, drepturilor și libertăților garantate de prevederile legale internaționale, își propune să subscrie eforturilor regionale și internaționale pentru garantarea securității maritime.

Astfel, prin intermediul Strategiei Maritime Aliate, NATO își propune să realizeze securitatea maritimă euroatlantică și internațională, acționând pentru descurajarea și apărarea colectivă, pentru managementul crizelor și pentru securitatea maritimă, prin cooperare, în deplină concordanță cu prevederile legilor, acordurilor și tratatelor internaționale (Carta ONU, Convenția Internațională privind Dreptul Mării).

În esență, elementele definiției care creează fundamentul celor două strategii maritime sunt reprezentate așadar de respectul față de valorile, drepturile și libertățile internaționale, așa cum sunt ele promovate de Carta Națiunilor Unite, dar mai ales de faptul că NATO și Uniunea Europeană sunt deschise cooperării și se indică reciproc ca fiind principalii parteneri pe linia asigurării, menținerii și garantării securității, stabilității și prosperității maritime euroatlantice și internaționale. De asemenea, orientarea NATO și UE spre cooperare regională este văzută ca fiind elementul cheie al procesului de eficientizare a securității maritime euroatlantice și internaționale și, așa cum subliniam anterior, ea subscie teoriei lui Taylor, conform căreia universalitatea unei comunități de securitate este imposibilă⁷.

Elementele comune ale AMS și EUMSS

Pentru a putea vorbi despre o eficientizare a procesului de asigurare a securității maritime

euroatlantice, este necesară aducerea la un numitor comun, din punct de vedere conceptual și acțional, a strategiilor maritime ale NATO și UE.

Conform prevederilor propriilor strategii maritime, NATO și UE vizează descurajarea amenințărilor, asigurarea apărării colective, managementul crizelor și securitatea maritimă, respectiv managementul riscului, prevenirea conflictelor și răspunsul la crize, ceea ce evidențiază viziuni strategice comune din punctul de vedere al asigurării securității maritime euroatlantice și internaționale, aspect absolut firesc, ținând cont de faptul că Alianța și Uniunea promovează și apără valorile și interesele a 22 de state care se regăsesc în rândul ambelor organizații.

Astfel, elementele care definesc numitorul comun al celor două strategii sunt reprezentate de încrederea și respectul reciproc, de considerația față de legislația maritimă internațională, de valorile și drepturile individuale și colective universale, de interesul pentru cooperarea maritimă regională cuprinzătoare, de nivelul de ambiție global, de spațiul maritim de interes comun (euroatlantic) și, în special, de faptul că vizează, în proporție de peste 75 %, capacități maritime ce aparțin aceluiași state (22 din 29 de state membre ale NATO sunt și membre ale UE – 76 %).

Afirmarea disponibilității de a-și promova și de a-și apăra interesele la nivel global în condiții legitime conferă NATO și UE anvergura de actori maritimi internaționali, agreeți și creditați de ONU ca adevărate repere pentru securitatea, stabilitatea și prosperitatea maritimă internațională.

În acest sens, interesul NATO și UE pentru dezvoltarea comunităților regionale de securitate la nivelul principalelor bazine maritime euroatlantice se încadrează perfect în prevederile Cartei ONU⁸ și devine centrul de greutate al procesului de eficientizare a securității maritime euroatlantice și internaționale prin cooperare regională, deoarece va considera și va fructifica oportunitățile și vulnerabilitățile fiecărui bazin maritim în parte.

Această abordare pune în valoare considerația statelor și actorilor regionali și internaționali relevanți pentru legile și tratatele internaționale, favorizează acceptarea, sprijinul, responsabilizarea și implicarea acestora în cadrul efortului comun de asigurare a securității maritime internaționale.

Astfel, dacă este să ne referim la cea de-a doua mare putere maritimă a lumii, Federația

Rusă, notăm că aceasta își declară, prin noua sa Doctrină Maritimă⁹, intenția de a-și promova și de a-și apăra interesele maritime globale într-o abordare cuprinzătoare, bazată pe dezvoltarea unor capacități maritime moderne care să-i permită prezența la nivel regional și internațional, în condiții de deplină legitimitate internațională.

Aceeași orientare asupra cooperării maritime regionale legitime este împărtășită și de principala putere maritimă a lumii, Statele Unite ale Americii, prin propria strategie maritimă, croită în jurul viziunii fostului comandant al Forțelor Navale Americane, amiralul Jonathan William Greenert: „Realitatea prezentă este că trebuie să ne gândim la o rețea globală de forțe navale. Tot ceea ce trebuie să facem este să avem voința de a coopera, nefiind nevoie de un angajament sau de o subscriere la o alianță, ci numai de a contribui pe sistemul – te conectezi și joci. Este o misiune pentru fiecare, fie că este vorba despre asistență umanitară și sprijin, în caz de dezastre naturale, fie despre contraterorism, combaterea criminalității transfrontaliere sau combaterea pirateriei”¹⁰.

Totuși, numitorul comun conceptual al celor două strategii maritime euroatlantice (AMS, EUMSS), focalizat pe cooperare maritimă regională cuprinzătoare, nu a fost întotdeauna completat de o unitate de efort pentru transpunerea în practică a prevederilor lor, din diverse cauze, care pot fi atribuite lipsei viziunii strategice comune și complementarității acționale dintre NATO și UE, care nu de puține ori a consemnat rivalități, indecizii, precipitare sau reorientare, ce au tensionat legătura istorică transatlantică, marcată de numeroase episoade declarative tăioase^{11 12} între principalii liderii europeni, Angela Merkel, Emmanuel Macron și președintele Statelor Unite ale Americii, Donald Trump.

Astfel, aserțiuni ca „vremurile în care europenii se puteau baza pe alții (Marea Britanie și SUA – NATO) s-au terminat”¹³ și ei „trebuie să-și ia soarta în propriile mâini”¹⁴ rezonază negativ cu faptul că „armata UE nu reprezintă o armată împotriva NATO, ci un bun complement al acesteia”¹⁵, unde Marea Britanie și SUA reprezintă două superputeri maritime, ale căror capacități nucleare sunt completate de cea a Franței, rămasă singulară, în ipoteza creditării viziunii doamnei Merkel, pentru asigurarea descurajării nucleare strategice împotriva oricăror amenințări de natură

simetrică sau asimetrică, ce ar putea pune în pericol securitatea și stabilitatea euroatlantică.

Toată această polemică a generat lipsa unei viziuni strategice complementare a binomului NATO – UE și a determinat statele din flancul estic, confruntate cu provocări și amenințări crescânde de natură economică sau de securitate, să inițieze și să dezvolte comunități de cooperare, precum *Inițiativa celor Trei Mări (3SI)*¹⁶ sau *București 9 (B9)*¹⁷. Această direcție de acțiune a reprezentat dovada înțelegerii nevoii eficientizării strategiilor euroatlantice prin focalizarea regională, dar și prin nedumerirea statelor europene mici în ceea ce privește percepția unei viziuni euroatlantice comune care să respecte aranjamentele politico-militare sau politico-economice existente.

Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că, cel puțin până la acest moment, polemica declarativă nu a fracturat legătura transatlantică, iar NATO a continuat să beneficieze de suportul de neegalat al SUA¹⁸ și să formuleze o poziție fermă în ceea ce privește garanțiile de securitate colectivă a membrilor săi prin sporirea prezenței și sprijinului pe flancul estic, ca urmare a evoluției situației geopolitice, după evenimentele din bazinul Mării Negre, din 2014.

De asemenea, trebuie remarcat și efortul pe care Uniunea Europeană l-a depus și continuă să-l deponă pentru asigurarea securității maritime euroatlantice și internaționale împotriva migrației ilegale sau pirateriei în Marea Egee, în Marea Mediterană sau în Golful Aden.

Concluzii

Diminuarea efortului operativ al capacităților maritime care aparțin statelor membre ale NATO și ale UE și articularea unui răspuns strategic euroatlantic comun reprezintă esența procesului de eficientizare a strategiilor maritime ale NATO și UE, iar în acest sens, definirea complementarității conceptuale și acționale euroatlantice și adoptarea unui posibil model de securitate prin cooperare maritimă, care să fructifice teoriile comunităților de securitate, inițiate și dezvoltate de Wagenen, Deutsch, Adler, Barnett, Taylor, Cohen sau Mihalka, trebuie să ocupe agendele liderilor NATO și UE.

Numai în acest mod relația dintre NATO¹⁹ și Uniunea Europeană va căpăta dimensiunea unui tot unitar, și cele două organisme vor putea valorifica forța legăturii transatlantice istorice și avantajele

oferite de instrumentele politico-militare, pe de o parte, și politico-economice, pe de altă parte.

Drept urmare, adoptarea unui model de securitate maritimă prin cooperare regională, bazat pe complementaritatea NATO – UE, ar asigura valorificarea numitorului comun conceptual și, implicit, execuția oportună, credibilă și legitimă a celor două strategii maritime euroatlantice, în beneficiul securității maritime euroatlantice și internaționale.

În concluzie, cele două strategii, Strategia Maritimă Aliată și Strategia Maritimă a Uniunii Europene, promovează viziuni conceptuale convergente asupra asigurării securității maritime, iar eficientizarea procesului securității maritime euroatlantice și internaționale trebuie să se situeze pe coordonatele complementarității doctrinale și acționale ale binomului NATO – UE.

NOTE:

1 *** *Maritime security: EU revises its action plan*, EU, 26 iunie 2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/26/maritime-security-eu-revises-its-action-plan/>, accesat la 20 aprilie 2019.

2 *** *European Union Maritime Security Strategy (EUMSS)*, 2014, p. 2, <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT>, accesat la 22 aprilie 2019.

3 *Ibidem*.

4 Michael Taylor, *Community, Anarchy and Liberty*, Cambridge University Press, New York, 1982, pp. 167-168.

5 *** *NATO Strategic Concept*, NATO, 2010, <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>, accesat la 24 aprilie 2019.

6 *** *Alliance Maritime Strategy*, NATO, 2011, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_75615.htm, accesat la 24 aprilie 2019.

7 Michael Taylor, *op.cit.*, pp. 167-168.

8 *** *Carta ONU*, 1945, cap. VIII, <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-viii/index.html>, accesat la 26 aprilie 2019.

9 *** *Maritime Doctrine of the Russian Federation*, Russian Maritime Studies Institute (US Naval War College translation), 2015, pp. 7-8., https://dnnlwgwick.blob.core.windows.net/portals/0/NWCDepartments/Russia%20Maritime%20Studies%20Institute/Maritime%20Doctrine%20TransENGrus_FINAL.pdf?sr=b&si=DNNFileManagerPolicy&sig=fqZgUUVRVrRkMsfNMOj%2FNaRNawUoRdhvPFj7%2FpAkM%3D, accesat la 29 aprilie 2019.

10 *** *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*, US Navy, martie 2015, p. 5., <http://www.navy.mil/local/maritime/150227-CS21R-Final.pdf>, accesat la 3 mai 2019.

11 *** „Angela Merkel: EU cannot completely rely on US and Britain any more”, *The Guardian*, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/28/merkel-says->

eu-cannot-completely-rely-on-us-and-britain-any-more-g7-talks, accesat la 4 mai 2019.

12 ”Trump demands NATO countries meet defense spending goals «immediately»”, *CNBC*, 2018, <https://www.cnbc.com/2018/07/11/trump-demands-nato-countries-meet-defense-spending-goals-immediately.html>, accesat la 5 mai 2019.

13 ”Angela Merkel: EU cannot completely rely on US and Britain any more”, *The Guardian*, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/28/merkel-says-eu-cannot-completely-rely-on-us-and-britain-any-more-g7-talks>, accesat la 4 mai 2019.

14 *Ibidem*.

15 ”Merkel joins Macron in calling for EU army to complement NATO”, *Politico*, Bruxelles, 2018, <https://www.politico.eu/article/angela-merkel-emmanuel-macron-eu-army-to-complement-nato/>, accesat la 5 mai 2019.

16 Inițiativa celor trei mări, <http://three-seas.eu/>, accesat la 11 mai 2019.

17 *** *Declarație comună a miniștrilor de externe din statele Formatului București 9 (B9)*, MAE, 2017, <https://www.mae.ro/node/43571>, accesat la 11 mai 2019.

18 *** *SNMG-1 and SNMCMG-1 Conduct Change of Command*, NATO, 2019, <https://mc.nato.int/media-centre/news/2019/snmg1-conducts-change-of-command.aspx>, accesat la 18 aprilie 2019.

19 *** *Relations with the European Union*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm, accesat la 18 mai 2019.

BIBLIOGRAFIE

*** *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower: Forward, Engaged, Ready (CS21R)*, <http://www.navy.mil/local/maritime/150227-CS21R-Final.pdf>

*** AAP 6, *NATO Glossary Of Terms And Definitions* (English And French), Edition 2013.

*** *A ”comprehensive approach” to crises*, NATO, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51633.htm

*** *A comprehensive approach*, NATO, 2009, https://www.nato.int/summit2009/topics_en/19-comprehensive_approach.html

*** *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*, US Navy, martie 2015, <http://www.navy.mil/local/maritime/150227-CS21R-Final.pdf>

*** *A framework for enhanced international maritime security cooperation and awareness*, CJOS COE, 2011, http://cjoscoe.org/docs/MSA_Strategic_Framework_V1.0.pdf

*** *A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy*, EU, 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

*** *Allied Joint Doctrine (AJP-01)*, NATO, 2017, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/602225/doctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf

*** *Allied Maritime Strategy – A theory for success?*, Kiel International Seapower Symposium Conference Report, 2018, https://www.kielseapowerseries.com/files/ispk/content/KISS18/KISS2018_final_Web.pdf

*** *Alliance Maritime Strategy*, NATO, 2011, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_75615.htm

*** *Carta Națiunilor Unite*, ONU, 1945, <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-viii/index.html>

*** Angela Merkel, „EU cannot completely rely on US and Britain any more”, *The Guardian*, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/28/merkel-says-eu-cannot-completely-rely-on-us-and-britain-any-more-g7-talks>

*** *Consolidated Version of the Treaty on European Union*, UE, 2007.

*** *Cooperarea în domeniul apărării: Consiliul instituie cooperarea structurată permanentă (PESCO), cu participarea a 25 de state membre*, Consiliul Uniunii Europene, 2017.

*** *Cooperarea la nivelul UE în domeniul apărării: Consiliul instituie o capacitate militară de planificare și conducere (MPCC)*, Consiliul Uniunii Europene, 8 iunie 2017, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2017/06/08/military-mpcc-planning-conduct-capability/>

*** Council conclusions on the revision of the European Union Maritime Security Strategy - Action Plan, EU, 26 iunie 2018, accesat de pe <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10494-2018-INIT/en/pdf>

*** European Union Maritime Security Strategy, EU, 2014, <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?1=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT>

*** European Union Maritime Security Strategy – Action Plan (EUMSS AP), EU, 2014, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/20141216-action-plan_en.pdf

*** Joint declaration on eu-nato cooperation by the president of the european council, the president of the european commission, and the secretary general of the north atlantic treaty organization,

EU, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm

*** Lisbon Summit Declaration, NATO, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

*** Maritime Doctrine of the Russian Federation, Russian Maritime Studies Institute (US Naval War College translation), 2015, https://dnnlgwick.blob.core.windows.net/portals/0/NWCDepartments/Russia%20Maritime%20Studies%20Institute/Maritime%20Doctrine%20TransENGrus_FINAL.pdf?sr=b&si=DNNFileManagerPolicy&sig=fqZgUUVVRrRkMSFNMOj%2FNaRNawUoRdhvvpFJj7%2FpAkM%3D

*** Maritime security: EU revises its action plan, EU, 26 iunie 2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/26/maritime-security-eu-revises-its-action-plan/>

*** NATO Strategic Concept, NATO, 2010, <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>

*** Tratatul Nord-Atlantic, NATO, Washington DC, 1949, <http://www.mae.ro/sites/default/files/file/pdf/TRATATUL%2520NORD-ATLANTIC.pdf>

*** United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), UN, 1982.

Adler E., Barnett M., *Security Communities*, Cambridge University Press, 1998.

Angela Merkel: *EU cannot completely rely on US and Britain any more* (2017), <https://www.theguardian.com/world/2017/may/28/merkel-says-eu-cannot-completely-rely-on-us-and-britain-any-more-g7-talks>

Buzan B., *People, States and Fear*, Harvester Wheatsheaf, 1991.

Cohen R., Mihalka M., "Cooperative Security: New Horizons for International Order", *The Marshall Center Papers*, No. 3, 2001.

D'Aponte T., "A geopolitical overview on the Mediterranean Sea the approach of the euro-med policy towards the countries of the southern front (from Morocco to Egypt)", *Rivista Italiana di Economia Demografia e Statistica*, Volume LXVIII n.2, Aprile-Giugno 2014.

De Coning C., *The United Nations and the comprehensive approach*, Danish Institute for International Studies, Report 2008.

Deutsch K.W. et al., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, Princeton, 1957.

Donald Trump: Without the US, the French would be speaking German (2018, noiembrie 13), <https://www.politico.eu/article/donald-trump-without-the-us-the-french-would-be-speaking-german/>

Drent M., "The EU's Comprehensive Approach to Security: A Culture of Co-ordination?", *Studia Diplomatica*, LXIV-2, 2011.

Feldt L., Dr. Roell P., Thiele R.D., "Maritime Security – Perspectives for a Comprehensive Approach", *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, No. 222, 2013, https://www.files.ethz.ch/isn/162756/222_Feldt_Roell_Thiele.pdf

Fransas A., Nieminen E., Salokorpi M., *Maritime Security and Security Measures – Mimic Study in the Baltic Sea Area*, Kymenlaakso University, Kotka, Finland, 2013.

German Chancellor Supports Creation of European Security Council (2018, octombrie 7), <https://www.strategic-culture.org/news/2018/10/07/german-chancellor-supports-creation-of-european-security-council.html>

Glaser C., "The Security Dilemma Revisited", *World Politics*, Vol. 50, No. 1, 1997.

Horrell S., Nordenman M., Slocombe W.B., *Updating NATO's Maritime Strategy*, Brent Scowcroft Center on International Security, 2016.

Hoyt T.D., Winner A.C., "A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower: Thinking About the New US Maritime Strategy", *Maritime Affairs*, National Maritime Foundation, Vol. 3, No. 2, 2007.

Kaim M., Kempin R., *A European Security Council Added Value for EU Foreign and Security Policy?*, German Institute for International and Security Affairs – SWP, 2019.

Kegö W., Molcean A., *Russian Organized Crime: Recent Trends in the Baltic Sea Region*, Institute for Security and Development Policy, Stockholm-Nacka, 2012.

Krasner S., *International Regimes*, Cornell University Press, Ithaca, 1983.

Lachowski Z., *Confidence and Security Building Measures in the New Europe*, Oxford University Press, 2004.

Noua doctrină militar-maritimă: Rusia și-a definit inamicii în oceanul planetar, (2017), <https://sputnik.md/russia/20170722/13705010/doctrina-maritima-rusia-inamici.htm>

- *** *Merkel joins Macron in calling for EU army to complement NATO* (2018, noiembrie 13), accesat de pe <https://www.politico.eu/article/angela-merkel-emmanuel-macron-eu-army-to-complement-nato/>
- Pirozzi N., *The EU's Comprehensive Approach to Crisis Management*, DCAF Brussels, EU Crisis Management Papers Series, iunie 2013.
- Proelss A., Müller T., *The Legal Regime of the Arctic Ocean*, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2008.
- Puchala D.J., *International Politics Today*, New York, 1971.
- Puheloinen A., *Russia's geopolitical interests in the Baltic Area*, Finnish Defense Studies, 1999.
- Rahman C., *Concepts of Maritime Security – A strategic perspective on alternative visions for good order and security at sea, with policy implications for New Zealand*, Centre for Strategic Studies: New Zealand Victoria University of Wellington, 2009.
- Roberts P., "Will the Alliance discover navies again?", *NATO Review Magazine*, 30 April 2018.
- Roucek J.S., "The Geopolitics of the Baltic States", *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 8, No. 2, Jan., 1949.
- Stohs J., Dr. Bruns S., *Maritime Security in the Eastern Mediterranean*, Kiel International Seapower Symposium 2017, Kiel, 2017.
- Taylor M., *Community, Anarchy, and Liberty*, Cambridge University Press, New York, 1982.
- Trump demands NATO countries meet defense spending goals 'immediately'* (2018, iulie 12), preluat de pe <https://www.cnn.com/2018/07/11/trump-demands-nato-countries-meet-defense-spending-goals-immediately.html>